

Илија ПАВЛОВИЋ

МЕЂУСОБНЕ ВЕЗЕ БОКЕЉА СА ЈУЖНИМ СЛОВЕНИМА

Школовање и боравак Руса у Боки и Бокелја у Русији

Прве везе Боке са Јужним Словенима започињу са помјерањима – селидбама Јужних Словена. Бокелји су путовали у Русију и друге земље јужних словена и задржавали се у њима, посебно у Русији у којој су неки остајали читавог живота, и то почев од ранијих веза, а посебно у новије вријеме послје Првог и Другог свјетског рата. Вјероватно је човјек из Котора Трипо Которанин био први који је имао значајну службу у Русији средином 16. вијека. Он је био занатлија златарске струке и умјетник у свом занатству. Као такав радио је на двору цара Ивана IV (1533 – 1584). Израђивао је златно и сребрно посуђе, декоративне фигуре и наките за потребе царског двора. Тако су вјешти занатлије, поморци, умјетници, музичари, спортисти, духовне личности, стручњаци различитих занимања из Боке, сарађивали са народима Јужних Словена и са њима се саживљавали као са својом домовином Боком.

У другој половини XVII вијека Бока достиже успон у културном и економском животу, нарочито Пераст, који се истиче побједом над Турцима 1654, Рисан 1684 и Херцег Нови 1687. године. Успон у развоју осјетио се у свим крајевима у Боки, нарочито у Перасту гдје се брзо развијало бродарство и трговина. Пераст је почетком XVI вијека имао 60 трговачких бродова од 100-800 стара (један стар је 60 kg). У том периоду живио је у Перасту народни пјесник Иван Крушула који је пропутовао Русију, Сибир и по угледу на народну поезију у својим пјесмама славио је Русију и руске људе.

Крајем XVII вијека било је у Перасту познатих стручњака за бродоградњу и морепловство. У бродарству је најјача била поро-

дица Драга Мартиновића. Русија 1682–1725. за вријеме Петра Великог економски је и културно брзо напредовала и територијално се ширила, постојала је тако моћна држава. Од континенталне излази на Балтичко море, а прије тога је била без учешћа на морским путевима. Велика руска нација била је све до Петра Великог удаљена од мора. Петар Велики је за Русију „отворио прозор у Европу”, омогућио Русији излаз на море и тако развио спољну трговину и искочио из заосталости. Он је први који је схватио да Русија може постати велика и моћна држава под условом да осигура излаз на топла мора и да развије бродарство. Према тим захтјевима он се оријентисао и посветио им велику пажњу, нарочито бродоградњи, бродарству и поморству. Путујући по Западној Европи – Холандији, Енглеској и Француској, он лично проучава градњу бродова. У Амстердаму се задржава неко вријеме боравећи у Зандану у једном бродоградилишту. У том бродоградилишту проналази бродоградитеље и води их у своју земљу, тако је започео припреме за развитак руског поморства.

Опсједнут жељом да оствари своје намјере посјећује Карлове Вари у којима је била развијена поморска наука. Ту се сусреће са Бокелем Матијом Змајевићем, вјештим и већ искусним поморским капетаном, који је касније био у његовој служби у Русији. Одмах по повратку у Русију Петар Велики шаље педесет младића из кнежевских и бољарских породица у Западну Европу да се оспособе у поморству. Њих је двадесет двоје послао у Холандију, а двадесет осам у Млетке, гдје је било развијено поморско школство и трговина. Млетачка република је радо у своје школе прихватила руске будуће поморце, са жељом да тако отпочне развијати трговачке односе са Русијом.

Поморска школа у Венецији радила је на италијанском језику, изучавали су се предмети који су у вези са поморством и поморском трговином. Међу професорима је било Далматинаца – Словена.

Сматра се да је Марко Мартиновић, капетан из Пераста, био најстручнији од свих. Мартиновић се родио у Перасту 1663. године. Његов отац Вицко је био најстручнији поморски капетан у Боки. То велико стручно искуство пренио је на свог сина који је изузетно познавао математику, аритметику, цртање, хидрографију и бродоградњу. Те предмете је учио у приватној школи свог оца. Као теоретичару и поморском практичару млетачки Сенат је својим декретом повјерио седамнаест руских младића (десет кнезова и се-

дам бољара) Марку Мартиновићу, стручној личности и Словену, јер је руски цар желио да их образују њима сродни људи. Сенат је Марку ставио на располагање један брод који је припадао капетану Иву Лазаревићу, са циљем да на том броду руски поморски питомци стичу поморска и практична знања. Сенат је желио да се и на овај начин учвршћују везе са великом и моћном Русијом. Са руским питомцима Мартиновић креће у јесен 1687. године на прво школско путовање по Јадрану. Стиже до Дубровника и ту се задржавају четири дана. Из Дубровника плове за Бари и са њима путује Петар Толстој, руски дипломата. На том путу пратило их је јако невријеме. То је био практично спој теорије, праксе и животног искуства.

Друго њихово школско путовање било је јуна 1698. године. Пловили су из Венеције обалом Далмације и стигли у Херцег Нови крајем јуна. Наставили су пловидбу према Перасту гдје су се задржали до краја августа. По читави дан Марко Мартиновић је њих припремао за завршни испит.

То је било вријеме успона и процвата Пераста, његове златне ренесансе.¹ То је период када су Пераштани по својој храбрости као поморци били познати у читавој Европи. Посебно су дали значајан допринос савезничкој побједи над Турцима код Лепанта 1571. године. Пераштанин Петар Стјепковић – Марковић исказао је на до тада нечувену храброст морског харамбаше. Све је то посебно заинтересовало младе Русе. Често их у Перасту обилази дипломата Толстој који је становао у кући Вицка Бујовића и у кући породице Змајевића, који је касније постао адмирал руске флоте. Питомци су били одушевљени кућама у Перасту, намјештајем, сјајем, богатством и топлим словенским осјећајем. То су биле почетне везе представника руског друштва са Јужним Словенима. Њихов боравак у Перасту допринио је да су као људи на високим положајима у Русији топло писали о нашим крајевима и људима. Наши људи су радо примани у Русију и добијали су одговорне задатке и високе положаје. Марко Мартиновић је утро пут Матији Змајевићу, а Змајевић браћи Војновићима и другим Бокељима у служби Русије.

По завршетку школе у Перасту, Марко Мартиновић са руским питомцима поново испловљава на велико кружно путовање по Средоземном мору које је трајало двадесетак дана. Враћајући се са путовања обилазе Рим, плове за Венецију да би добили

¹ F. Vicković, *Storio di Perasto, Trieste*, 1898 p. 23

свједочанство о завршном испиту. Мартиновић је обавијестио млетачки сенат о успјеху руских питомаца, тврдећи да су се оспособили за поморце и поморске вјештине. Сенат је за такве резултате Мартиновића похвалио и одредио му доживотну награду четири стотине дуката. Наравно, Млетачка република је тако истакла значај за себе јер је Петар Велики њој повјерио школовање питомаца. Заиста, посредством перашког трговца Петра Смећа, склопљен је први трговачки уговор 1740. године између Млетачке републике са Русијом.

Школовање руских помораца у Перасту трајало је двије године – 1697. и 1698. За то вријеме су учили у Венецији и Перасту са путовањима по Јадранском и Средоземном мору. Сви ови руски питомци почевши од 1700. године били су на другим високим дужностима од оних за које су се припремали. Два сачувана дневника приказују школовање руских помораца у Венецији и Перасту. Један је дипломате Петра Толстоја а други Бориса И. Куракина. Дневници садрже важне податке из живота на мору и уопште о резултатима школовања. Нарочито се види да су звали свога учитеља Марка Мартиновића да са њима иде у Русију. Он то није прихватио и на самом растанку у знак захвалности богато су га наградили.²

Капетан Марко Мартиновић, ушао је у историју братских веза Боке са Русијом и то као човјек који је желио да везе са Русијом буду што плодније и чвршће. Матија Змајевић, савременик Мартиновића, наставиће да продубљује везе са љубави према Русији. И он је истакнута личност у историји руске морнарице.

Млетачки сенат је једно вријеме забранио забранио да се у Боки граде бродови већи од пет стотина стара носивости (1 стар 60 кг). На молбу Крила (Крста) Змајевића Сенат је одобрио капетану Крилу да може саградити већи брод до три хиљаде стара. Од тада Криле Змајевић у Перасту развија бродоградњу. У то вријеме интензивног рада у Перасту су боравили руски поморци са капетаном Марком Мартиновићем. Све су то биле значајне везе. Матија Змајевић одлази из Пераста у Дубровник, а одатле у Цариград, гдје је руски посланик Петар Толстој био добар познавалац породице Змајевић. Посланик је био Петар Толстој. Он Матију одмах прима у службу у посланство. Ту су заједно радили до руско-турског рата 1711, када су

²Извор из ових дневника налази се у историји Руске књижевности, А. Н. Пипин и А. Солојев

обојица утамничени у најстрашнијој тамници у Турској. Ту се још више учврстило пријатељство Матије Змајевића и Петра Толстоја. По завршетку рата између Турске и Русије, Толстој препоручује Матију цару Петру Првом Великом који се налазио на здравственом опоравку у Карловим Варима. Матија је од цара позван да дође у Карлове Вари, гдје је стигао крајем октобра 1712. године.

Петар Велики постављао му је разна питања из поморских наука, желећи да сам провјери да ли да га прими као стручњака за руску морнарицу. Мато је од цара похваљен и примљен на дужност капетана ратног брода у Петровграду. На основу царевог указа крајем 1712 године, генерал Мешњиков га поставља у чин капетана II класе на галиској флоти. Плови у Финску и под његовом командом се налазе и он управља одредом галија. Догађаји се ређају и он почиње брзо да напредује, посебно послије Гангутске битке са Швеђанима. У тој бици заробио је шест шведских галија и једну регату са контраадмиралом. У 1715/1716 години борави у разним балтичким лукама. Већ 1717 Змајевић је допловио у Ревал, одатле у Ханко гдје је био цар Петар Први. Цар се укрцава на Змајевића галију и са њом плови у Петроград, да би га је цар 17. јануара 1719 својим указом унаприједио у чин контраадмирала. Он као контраадмирал 1719. године, напада на Шведску обалу и ма под својом командом 143 галије и потопио је неколико шведских лађа. Када је престао рат са Шведском, цар Петар Први поставио је Змајевића за управника свих радионица флоте и унаприједио га у вицеадмирала, а почетком 1722. године у одсутности грофа адмирала Апраскина постављен је за главног заповједника руске флоте.

Змајевић је добио задатак у априлу 1723. године, да у Ворожену на Дону изгради нове бродове, тзв. прамове и галије (прам је брод са равним дном и служи за ријечну пловидбу). Било је планирано да та изградња траје годину и по дана, а он је за десет мјесеци саградио у Таврову петнаест галија и петнаест прамова. Радио је у Таврову, а не у Ворожену, како је било првобитно одређено. Због промјене мјеста изградње дисциплински је одговарао. Цар је Матију Змајевића именовано за команданта луке и читаве флоте у луци Петрограду. Сав рад у адмиралском колегијуму је пао на њега и његовим заслугама руска флота је током 1725. године знатно унапријеђена.

Послије смрти Петра Великог 8. фебруара 1725. године, наслиједила га је жена Катарина II која је наставила политику свога мужа. За вријеме њене владавине на двору је био свемоћни ге-

нерал Мењшиков, пријатељ Змајевића. На његов предлог царица је Змајевића унаприједила у чин адмирала. Одликовала га је орденом Светог Александра Невског. Послије Катарине I, нови цар Петар II из основа мијења политику напредних идеја уклањајући све носиоце тих идеја и реформи. Жртве те нове политике постали су генерал Мењшиков и Змајевић. Они нијесу жељели никакве везе са таквим двором. Змајевићу већ нови људе говоре да је он странац и уз помоћ лажних свједока био је осуђен на смрт. Међутим, Петар II због великих заслуга Змајевића није дозволио да се казна изврши нити да он даље живи у Петровграду. Поставља га за гувернера у Астрахану, затим га премјешта у Тавров, гдје је умро у августу 1735. године.³

Од Петра Великог знатан број Бокела био је у руској служби, већином у морнарици. Радили су на унапређењу трговачке руске морнарице. Шест брата Војновића читави живот су провели у Русији, они су крајем XVII вијека пошли из Херцег Новог у Русију. Најстарији од браће био је Марко Војновић. Он је био и командант ескадре на Каспијском мору, затим руски дипломатски представник. У Русији су били ришњани Ивелићи. Марко Ивелић се спомиње као командант дјела флоте код грофа Орлова, а затим изасланик руске владе у Црној Гори. Водио је у Црној Гори успјешне борбе против турака и пензионисан је као генерал 1779 године. Руска влада га послје пензионисања поново упућује у Црну Гору са задатком да допринесе организацији борбе против француза и коначно шаљу га у Србију, да заједно са Карађорђем организује борбу против турака. Марко Ивелић је Карађорђу уручио орден Свете Ане првог степена и у име цара Александра I раздијелио је ордене српским војводама. Са Марком Ивелићем отпутовао је у Русију и новљанин Саво Мирковић. Мирковић убрзо постаје пуковник, а затим савјетник на руском двору. У одбрани Севастопоља за вријеме Кримског рата (1853-1856) посебно се истакао пуковник Филип Радимир, као блиски сарадник адмирала Нахимова. Сви су Бокели брзо напредовали и несебично радили на добробит Јужних Словена.

Везе Боке са Русијом врло су честе. Наши људи су ишли у Русију врло радо и свестрано, као у своју рођену земљу, међу свој народ. Само у Кримском рату било је око осамдесет Бокела официра. Саво Владисављевић из Херцег Новог био је пиониер и иницијатор да

³ В. И. Глигоријевић, *Јужни Словени у служби Русије*

се успоставе и јачају везе између Русије и наших крајева. Саво је сарађивао у Цариграду са руским изаслаником. У Русији је имао сусрет са Петром Великим и постаје царев савјетник за словенска питања на Јадрану.

Моћна колонија Срба Бокеља била је у Одеси. Ту су Бокељи створили јаку трговачку мрежу. Њихов је допринос да се дио капитала из Трста преселио у Одесу. Руски аутори су истицали на више мјеста да су „Словљани” или „Словеносерби” створили на Црном и Балтичком мору руску ратну и трговачку морнарицу. Познато је да су бокељи били најспособнији и да су заузимали велике војне положаје у оба вида морнарице.

Бокељи, било да су на ратним бродовима или на трговачким, истицали су се умијећем, храбрости и стручности и били веома цијењени. Сачувани су подаци о капетанима трговачке морнарице о Марку Гојковићу, Шпиру Војновићу, браћи Митровићима, Сенићима, Јанковићима, Павковићима, Лазаревићима, Маловићима, Вуксановићима, Супићима и др. Ова морнарица је претеча руске флоте у јужној Русији.

Своје поморско трговачке послове у Одеси су имали Ришњани Димитрије Љубатовић познат као народни добротвор, браћа Мирко и Митар Ђурковић, Никола Поповић, Драго Катурић са синовима и Владо Ковачић. У Одеси су радили и бројни људи из Доброте. Посебно се истицао Петар Луков Трипковић са поморско-трговачком кућом у Таганрогу и својим филијалама у Ростову и другим мјестима. Јозо и Трипо Ивановић имали су своје трговачке предузеће у Темрјуку. У Одеси је радила породица Дабиновић. Био је врло познат Михаило Андровић из Паштровића – Будва, Јоко Давидовић и Илија Зеновић, који су у Цариграду заступали руска паробродска друштва. Познате личности из Боке као пословни људи својим радом унаприједили су живот јужне Русије.⁴

Међу бројним Паштровићима (Будва) који су у XIX вијеку живјели и радили у Русији истицао се Видо Перезић и његова браћа Симо и Митар. Видо је развио трговину на велико и убрајао се међу прве трговце у Одеси, и његов брат Симо живио је богато у Одеси. Два сина су му погинула у руској војсци. У граду Јузовки, рударском центру у Донецком базену, била је јака колонија Паштровића, посебно се истицао Видо Андријин Перезић, а његов син Влади-

⁴ А. С. Дабиновић, *Доброћани у јужној Русији*, ГРМ, 6/57

мир, новинар и револуционар који се дружио са Троцким. Нестао је у Октобарској револуцији. И Нико Павловић из Паштровића преко Цариграда обрео се у Русију, а одатле преко Сибира у Манџурију. Постао је познати предузимач и градитељ жељезничких пруга. У вријеме руско-јапанског рата 1904. године дао је милионски прилог руском Црвеном крсту. Огромно стечено богатство радећи у Русији, пропало му је у Октобарској револуцији. Погинуо је 1920. године негдје у Манџурији.

У царској Русији школовало се више Паштровића. Пјесник Никола Љубиша, синовац владике Висариона Љубише, завршио духовну академију у Петровграду, преводио је Љермонтовљеве и друге руске пјесме на српски језик. Чувени пустолов, пјесник и филозоф будванин Стефан Зановић, у својим лутањима по Европи доспио је на руски двор и био примљен код царице Јекатарине, која му је додијелила звање „козачког хетмана”. Највиши успон у Русији у XVIII вијеку постигао је Симеон Пишчевић, писац чувених мемоара, руски генерал поријеклом из Паштровића. Стефан Митров Љубиша је у својству посланика у бечком парламенту одржавао блиске везе са чешким посланицима. У својству посланика посјетио је Праг и био врло топло примљен.

Вукотићи из Грбља (Бока) дали су у Русији неколико храбрих личности, више поморских капетана, два адмирала и једног генерала. Прославили су се у Русији а родоначелник Вукотића је Драго Станков. Неке породице Вукотића преселиле су се из Грбља у Котор. Они који су отишли у Русију промијенили су презиме, тако да је тешко поуздано писати о њиховим потомцима. Зна се да су синови Михаила Вукотића, Николај, Степан и Иван Михајлович, а син Петра Вукотића је Платон Петровић и сл. Поред тога што су промијенили презиме, то је био период времена када није било популарно да се трага за коријенима. Ипак, треба истакнути, појединачне личности Вукотића који су се посебно истакли у Русији, као поморци у ратној и трговачкој морнарици.

Вукотић Иван Михајлов је руски официр ратне морнарице и поморски капетан трговачке морнарице. Из трговачке морнарице 1822. године прелази добровољно у црноморску ратну флоту. Као способан и храбар, 1823. године произведен је у чин гарденмарина. Крстарио је Црним морем и 1826. године премјештен је у Балтичку флоту са чином навигационог официра. Наредне године из Кронштанта прелази у средоземно море и учесник је битке код На-

варина и у низу других код Монастирског рта и у опсади Дарданела. Произведен је 1833. године у чин капетана лајтнанта; одликован је орденом Светог Владимира четвртог степена и орденом Свете Ане трећег степена.

Вукотић Јован, руски барјактар, прво се истакао у биткама против Наполеонове војске у Боки. По завршетку руско-француских борби са Русима је отпутовао у Јон и као припадник руске морнарице истицао се у поморским вјештинама, а његове особине су биле врло цијењене. Њега је цар Александар I наградио за храброст сабљом барјактара приморске војске са позлаћеном посветом на њој, чиме је награда сврстана у уникатну и драгоцјену награду.

Никола Михајлов Вукотић, познат као Николај Михајлович, руски адмирал. Године 1816, као навигациони официр распоређен је у црноморску флоту. Крстарио је по Црном мору и учествовао у ратним операцијама. Био је стари ађутант у штабу црноморске флоте, затим начелник штаба у ескадри вицеадмирала Лазарева. У чин контраадмирала је произведен 1850. године и постављен за команданта друге бригаде четврте флотске дивизије, са правом да истиче своју адмиралску заставу на бродовима на којима је пловио. Имао је одликовања – орден Светог Владимира за храброст, златна медаља за хуманост, који му је уручио турски султан, орден Свете Ане и Светог Владимира трећег степена.

Петар Марков Вукотић, познат у Русији као Петар Маркович, руски адмирал, је у животу прошао пут од кадета, гардемарина, навигационог официра, капетана лајтнанта са звањем „флаг официра” / адмирал штабна елитна дужност/. Њега је император Никола Први примио у Петроград 1829. године и наградио га бриљантним прстеном, што је била изузетно ријетка част. На школском једрењаку „Полукса” био је заповједник приликом испита класе питомаца 1830. године, и то са тридесет седам година живота. Одликован је орденом Светог Владимира за храброст, орденом Светог Владимира трећег степена и орденом Свете Ане са мачевима. Постављен је 1849. године за команданта Севастопоља. Те године прије постављења произведен је у чин контраадмирала, а убрзо затим у чин вицеадмирала. Због својих способности и стручности имао је најбрже напредовање које је до тада било могуће у ратној морнарици Русије. Он је одликован и орденом Светог Станислава првог степена 1858. године.

Платон Вукотић – Петар Марковић, руски генерал познат у Русији као Платон Петрович, крстарио је по Црном и Балтичком

мору. Стражарио је на обалним водама Кронштата и крстарио по Финском заливу. Од почетка 1855. године, постаје старији ађутант обалске бригаде Балтичке флоте, већ 1861 године постаје командант поморске страже великог Невског канала. То је била одговорна дужност од које је зависила безбједност пловидбе пловним каналима и великим лукама као што су Кронштат и Петерсбург. Године 1878. произведен је у чин генерал-мајора, тако је братство Вукотића, осим поморских капетана и адмирала дало је и једног генерала руске копнене војске.

Стефан Михајлов Вукотић, поморски капетан, руски капетан лајтнант, познат као Степан Михајлович. Њему је као официру изузетних способности повјерено 1823. године, да плови једрењакком „Предпријатије” на пут око свјета са 145 чланова посаде. На пут је заплочио у прољеће 1823. године из Кронштата и препловио је Балтичко море, Атлантук, Рт Хнор, Пацифик, поред јужне Аљаске, Калифорније, Хавајских острва, рта Добре наде и вратио се у полазну луку Кронштат 1828. године. Он је први из јужно словенских крајева који је опловио свијет, тридесет три године прије Ивана Визина **и** спада у ред најистакнутијих бокелских помораца. Његова пловидба и пут око свијета предсказивали су адмиралски чин, којег није дочекао јер је умро врло млад у тридесет трећој години живота.⁵

У ескадрили адмирала Орлова која се супротстављала Турцима на мору било је Бокелја помораца који су добро познавали навигацију. У Ескадри адмирала Орлова посебно су се истакли новски Војновићи, који су учествовали у бици у луци Чесме на малоазијској обали у јулу 1770. године. Јован Поповић – Липовац, Которанин прослављени руски генерал. Одликован са више руских одликовања у Русији. Као пензионер живио је у Петровграду, гдје је и умро. Организовану акцију прикупљања бокелских помораца спроводио је Петар – Ђоја Бјеладиновић из Рисна. Млетачке власти су забрањивале ове одласке у Русију. И поред забрана, по налогу адмирала Орлова неколико бродова је стављено под команду капетана Јована Кнежевића са двадесет два члана посаде и капетану Јовану Бјелићу са двадесет четири члана посаде. Оба капетана су из Херцег Новог. Они су пристали својим бродовима испред

⁵ Општи поморски списак дио IV и IX, Санкт Петербург 1892-1897, Предраг Ковачевић, *Историја бокелског поморства*, Котор 1967. г. и Васко Костић, *Вукотићи и Руцовићи*, Београд, 2000. г.

Паштровића и Молунта и укрцали више од стотину бокелјских помораца за руску флоту. Био је још велики број Бокелја који су отишли у службу код адмирала Орлова. И поред настојања млетачке власти да спријече одлазак Бокелја у руску флоту, може се са сигурношћу тврдити да је петнаест Ришњана отпутовало у Русију, ноћу 16. децембра 1772. године. Родољуби Бокелји својим средствима придобијали су наклоност руских моћника и према Првом српском устанку и Карађорђевићевим устаницима. У томе је предњачио истакнути привредник Лазар Павковић који је често путовао на релацији Одеса – Трст. Као послован и несебичан човјек јачао је свој углед и повјерење у руским врховима. Руси га као Бокелја – Србина постављају за капетана руске агенције у Босфору. Лазар је познавао добро руски, италијански и њемачки језик и предано је пратио што се на тим језицима пише о српском устанку. Срби су вјеровали да им се сви у свијету диве и да их подржавају у борби за збацивање турске власти. То је било међу обичним народом у многим државама. Гледано социолошки, у моћним круговима политичким, дипломатским и правним, није било подршке, нарочито од оних који су држали у покорености туђе народе јер су се бојали да се и други не угледају на србе у борби против туђина. То је и био разлог да су устанике представљали као бунтовнике, насилнике и оптуживали их за непоштовање легалне власти.

Нијесу изостали ни други облици сарадње, чему је доприносило православно свештенство. Поп Филип Костић је тајно увео претходницу руске флоте у Боку 1806. године, и имао везу са владиком Петром Првим. Инокентије Никола Дабовић из Херцег Новог, као архимандрит за вријеме градње манастира Савина код Херцег Новог, путује четири пута у Русију и ради интензивно на сакупљању помоћи за изградњу манастира.⁶

Архимандрит Никодим Вуковић из Паштровића, игуман манастири Режевићи, заједно са црногорским владиком Василијем Петровићем, посјетио је Русију средином осамнаестог вијека. Том приликом царица Јелисавета подарила је манастиру Режевићи црквене књиге, велико сребрно Еванђеље, посуде од проскомидије, три свилене одежде и сто холандских цекина. Био је то богати поклон за манастир и истовремено прва његова веза са Русијом.

⁶ М. Лукетић, *О манастирима из Паштровића*

Архимандрит Димитрије Перазић, настојатељ манастира Режевићи, знатно је унаприједио везе са Русијом и испословао да манастир добија редовне субвенције од руског двора. По наредби књаза Голицина Перазића у готовом је исплаћено хиљаду пет стотина холандских долара и утврђена стална годишња субвенција од тридесет пет хиљада рубаља коју је манастир редовно добијао. Перазић је десетак година као духовник служио у руској црноморској флоти и добио руску пензију и више признања за свој пастирски рад.

Срефан Вукотић (Вучетић) из Грбља, дипломата, српски архимандрит, руски кавалер, за вријеме Петра Првог Црногорског митрополита, учествовао је у разним дипломатским акцијама. Радио је заједно са грофом Ивелићем у Боки и Русији. Постао је и контроверзна личност, нарочито у очима црногорског Митрополита.

Манастир Прасквица је, такође на основу грамоте, добијао редовну новчану и другу помоћ од руског двора.

Неспорно је да су се стално развијале и учвршћивале везе Бокеља и да су међусобни односи искреност и уважавање велики допринос на простору мале Боке, велики допринос опште словенској ствари. Ти односи уважавања, сарадње и међусобне солидарности код народа нијесу престајали и када су у неким периодима политичке елите биле међусобно супротстављене.

Значајна су спортска повезивања. Прво Соколско друштво основано је у Прагу. Његов оснивач био је Мирослав Тирш, који оснива 1862. године Соколско друштво. Идеја о оснивању брзо се ширила у словенским земљама, имала је олимпијски мотив: „у здравом тијелу здрав дух”. Поборник идеје и заговорник оснивања у свим мјестима Боке био је Момчило Тапавица из Херцег Новог. Он је једини Јужни Словен – Србин учесник олимпијских игара 1896. године у Атини, и први је јужни словен који је освојио олимпијску медаљу. Прва соколска друштва у Боки основана су 1910. године у Херцег Новом, Котору, Рисну, Ђеновићима, а брзо затим оснивају се у мањим мјестима Боке.

Карактеристично је да је у саставу аустријске флоте стационарне на подручју Боке, било војника и официра чеха, који су тада као аустријски држављани овдје служили војни рок. Појединци су били образовани музичари, било да су свирали у војним оркестрима или су били капелници. Идеја словенске узајамности утицала је на Чехе, жељом да стварају присне односе са мјесним словенским

становништвом. Бокељи су у Чесима препознавали словенски род и тако су се успостављале везе пријатељства.

Дувачким оркестром у Котору дириговао је Чех Јосип Једличка, а Руди Паусер активно је свирао у оркестру и радио је у которској гимназији. Чех Јосип Блажек био је први диригент градске плех музике у Тивту која је основана 1909. године. У Херцег Новом градска музика је основана 1886. године, а у Будви 1906. године и неколико чланова породице Хрбан поријеклом из Чешке, од оснивања до недавно свирала је у градској музици Будве. На основу записа тадашњих музичара из Херцег Новог од чеха Секвенце стицали су прва музичка сазнања. Чешки музичар Антон Шулц из которског пјевачког друштва Јединство, по позиву краља Николе прелази на рад у Цетиње и оснива војну музику која је имала више наступа, а први су били поводом рођендана краља Николе. Више занимљивих података о капелнику Шулцу записао је чешки књижевник Јозеф Холечек током боравка у Црној Гори. Неспорно је, да је Антон Шулц заслужно име у развоју црногорске музичке културе. Као што се види чешки музичари имали су значајну улогу у формирању и раду дувачких оркестара у Херцег Новом, Котору, Тивту, Будви и Црној Гори.

У Котору је чех био први школовани музички педагог српског пјевачког друштва „Јединство”. У свим срединама Боке, чеси су се истицали као музички педагози и извођачи музичког програма, тако да су преко Боке у Црну Гору стизали чешки музичари који су и утемељили прве институције у црногорској музичкој култури. Група которских Срба 1839. године, основала је у Котору прво српско пјевачко друштво са пуним називом „Српско пјевачко друштво Јединство”. Његов хоровађа био је Чех Бугеш. Он је утемељио хорско пјевање и имао је удјела у формирању дувачких оркестара у Котору, Херцег Новом, Тивту и Будви.

Од средине деветнаестог вијека, па надаље, везе Боке и других наших народа са јужним словенима су обострано јачале и ширила се међусобна сарадња. Љубав и топлина према словенским народима непрекидно се развијала. Није случајно да је у заливу Боке 1917. године дошло до побуне морнара на аустроугарским ратним бродовима.

Устанак морнара бивше аустроугарске морнарице у Боки 1. фебруара 1918. године, је прва револуционарна оружана акција на мору за слободу и независност Јужних Словена који су били под Ау-

строугарском. Бока је била позорница фебруарског устанка морнара и то има шири смисао устанка. У ствари, идеје Октобарске револуције од срца су прихватили морнари, устаници који су првенствено били из свих народа Јужних Словена и то: Срби, Словенци, Словаци, Чеси, Румуни, Пољаци и други који су били на бродовима. Устанак је угушен и било је ухапшено 800 морнара. Неколико десетина их је осуђено на временске казне, а четворица на смрт стријељањем и то, Фрањо Раш – Чех, електротехничар из Пшерова у Моравској; Хрвати из Далмације – Јерко Шишгорић са острва Жирја, близу Шибеника, Мато Брничевић из Јесеница близу Сплита и Антон Грабар из Пореча, Истра. У устанку су учествовали и морнари Бокељи, догађај је добио широк одјек у свијету, а већином су то били морнари из јужнословенских земаља, који су се својим дужим боравком повезивали са народом у Боки и ширили идеје и потребу повезивања јужнословенских народа.

Ту побуну су организовали и извели поморци – морнари, јужни словени. Та пажња и поштовање Јужних Словена дошла је посебно до изражаја у Другом свјетском рату. Наш народ је, не плашећи се напора и жртава приступио напредном човјечанству и тиме су јачале везе овог подручја и на ширем простору водећи борбу за слободу и независност.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ИСТОРИЈСКА ТРАДИЦИЈА

Имајући у виду процес глобализације који се дешавају у свијету и које не можемо зауставити, дужни смо да чинимо напоре да се што боље и организованије тим процесима и токовима прилагодимо, да за себе налазимо најбоља рјешења. Да осмишљавамо циљеве и јачамо везе Јужних Словена и да се заједнички организовано прилагођавамо новом времену. Било би нужно да на свим секторима организовано јачају наше везе, а неопходно је имати у виду да смо као јужнословенски народи припадали социјалистичком друштву, тиме смо ушли у два процеса – глобализације и транзиције. И један и други процес нас обавезују да налазимо мудра рјешења и да тако као народ крећемо путевима који нам омогућавају властиту повезаност и корист и да јача јужнословенска повезаност на добробит свих Јужних Словена и других народа.

Очекује се да ће XXI вијек бити вријеме новог друштва које ће омогућити развој људских способности, знања, искуства и форми-

рати нове људске вриједности. Доћи ће до изражаја нове потребе и оријентације. Најважнија компонента тог новог друштва треба да буду материјално и духовно богатство, благостање, демократија, хуманизам, слобода, солидарност и узајамност, гарантовање и сигурност људских права, потпунија социјална правда и могућности да људи остварују своје интересе. Већ су се у јужнословенским земљама десиле битне промјене у својини тиме и у организационим облицима привреде и привредној структури, из чега произилази да се не треба одрицати прошлости, већ да из тог периода треба узимати све оно што има трајну вриједност за напредак и будућност. То свакако, захтијева потпунију сарадњу на свим секторима јужнословенских народа.

Бока, као мали географски простор, стално је тежила и тежи према Јужним Словенима и давала је свој допринос да се те везе очувају и јачају. Нове технологије, информативни систем и брзе комуникације стављају Јужне Словене пред нове изазове савременог повезивања међусобно и са другим народима Европе и свијета. Добра сарадња, отвореност и међусобно повјерење сигурно ће допринијети јачању и сарадњи Јужних Словена. Бока своју перспективу види у европским интеграцијама и повезивању Јужних Словена у свим областима живота и рада. Пред народима и државама Јужних Словена отворен је изазов да се кроз транзицију што непосредније повезују земље и народи. Вријеме је да се организовано ради на повезивању, прихватању европске и свјетских интеграција и да се у том контексту јачају односи народа Јужних Словена.

ЛИТЕРАТУРА

- А. Солојев, *Руски навигатори XVII вијека међу Јужним Словенима*
А. С. Дабиновић, *Доброћани у јужној Русији*, ГРМ, 6/58
В. И. Глигоријевић, *Јужни Словени у служби Русије*
Васко Костић, *Вукотићи и Руцовићи*, Стручна књига, Београд, 2002
Јагош Јовановић, *Двјестопедесетогодишњица веза Боке са Русијом*, Обод, Цетиње, 1978
Јован Пјешивац, *У њедрима мајке Русије*
М. Лукетић, *О манастирима из Паитровића*
Нико Луковић, *Постанак и развитак трговачке морнарице у Боки Которској*, Београд, 1930

Славко Мијушковић, *Которска морнарица*, ЦАНУ, Подгорица, 1994
Петар Шеровић, *Бокелји у служби Русије у прошлости*
F. Vicković, *Storia di Perasto*, Trieste, 1898
XII вјекова Бокелјске морнарице, Београд, 1972

Илија PAVLOVIĆ

THE CONNECTIONS BETWEEN INHABITANTS OF BOKA KOTORSKA AND SOUTH SLAVS

Summary

The contact of South Slavs and people of Boka Kotorska started with Slavs penetration and settling on that area. The inhabitants of Boka used to travel to Russia and other Slav countries, where some of them found their permanent residence.

One of the first recorded was Tripo Kotoranin, a goldsmith, who had an important position on the court of emperor Ivan the Fourth. He manufactured golden jewelry and dishes to be used for the needs of the court. Sailors, craftsmen,

tradesmen, musicians, clergymen and sportsmen from Boka, developed active cooperation with South Slavs, firstly with Russian, then Polish, Czech, and Romanian people. Peter The Great enabled Russian exit to the sea, established their ports and founded Russian fleet. He sent 50 young men to West Europe-Venice, to be trained for sailors. Venetian council confided 17 of them to captain Marko Martinović to carry out their training and education in Perast. He was in charge for thir schooling and when captain Martinović found them fully trained they were sent to Venice for exams.

The people of Boka helped the improvement of the Russian merchant and war navy. They also developed trade in Odesa.

The first sailor from South Slav regions who sailed around the world was Vukotić Stefan Mihailov. He departed from the port of Kronshtadt in 1823 and completed his journey in 1828 – that was 33 years before Ivo Vizin.

A great number of inhabitants of Boka had high positions in Russia, engaged on Emperor court as admirals, generals and diplomatic service. The cooperation had been improved in various fields as shipbuilding, navigation, war and merchant navy. Olso, military education and strategy, musics, sporting activities and religious education.

Although their area was small, the people of Boka strived to keep friendly relationship and improve cooperation with South Slavs and mutual success was made in nearly all fields.